

УДК351: 332.8

Д. В. Бізонич,
к. т. н., директор ТОВ "Еталонтехсервіс", м. Харків, Україна
ORCID ID: 0000-0002-0155-7615

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.1.115

МІСТО ЯК ПРОСТОРОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

D. Bizonych,
PhD in Technical Sciences, Director of "Etalontechservice" LLC, Kharkiv, Ukraine

THE CITY AS A SPATIAL ENVIRONMENT OF ORGANIZATION AND FUNCTIONING OF HOUSING AND COMMUNAL ECONOMY

У статті розглянуто основні засади організації міського простору та визначено основні проблеми в управлінні містом, досліджено провідні концепції з організації міського простору, визначено основні функції міста як адміністративно-територіальної одиниці, елементи міста, досліджено типи міст. Також визначено роль житлово-комунального господарства як об'єкту міського управління, проаналізовані зарубіжні концепції управління містом та просторового планування і організації міського господарства на основі теорії розвитку міст Бургесса, Хойота, Гарріса та Ульмана. Визначено індекси добробуту міст, причини та джерела нестабільності міст. А також здійснено невеликий аналіз організації міського простору за часів СРСР, що має свій вплив на організацію сучасного міста в Україні. Обґрунтовано гостру необхідність залучення інвестицій на розвиток інфраструктури міст України та впроваджувати прогресивні механізми антикризового управління в муніципальні процеси.

The article deals with the basic principles of urban organization and identifies the main problems in urban management, explores the leading concepts of urban organization, identifies the main functions of the city as an administrative-territorial unit, elements of the city, explores the types of cities. The role of housing and communal services as an object of urban management is also defined, foreign concepts of city management and spatial planning and organization of urban economy are analyzed on the basis of the theory of urban development of Burgas, Hoyota, Harris and Ullman. Urban welfare indices, causes and sources of urban instability are identified. There is also a small analysis of the organization of urban space during the Soviet era, which has an impact on the organization of the modern city in Ukraine.

Housing and communal infrastructure has its own territorial structure. Units of territorial organization are country, region, region, city, rural administrative district, settlement. Maintaining the necessary proportions of housing and communal services development in sectoral and territorial aspects is an important area of regional development and decentralization policy.

The current policy of regional development is to expand the independence and responsibility of local authorities in solving vital tasks of the country's regions. The essence of such a policy is focused on the division of powers between all objects of territorial management. Decentralization of power and adequate separation of powers implies the transfer to the local and territorial government of the main part of responsibility for development and reform in the field of housing and communal services, which is defined as the sole responsibility of city and regional governments. In this regard, a key element of the new regional development policy is the real livelihood of the population of regions, cities, towns and other settlements with a set of material goods and services.

The city is a special socio-territorial form of organization of social production, where not only production takes place, but also the formation of people themselves and their way of life. The process of complicating the urban environment leads to a change in the qualities of man himself. Reforming the economy of Ukraine affects the change in the nature of organizational and economic relations in the production process.

Municipal economy is a complex object of management, which includes units of different nature and subordination, the main functions of which are to provide housing and communal services. The work of utilities shows its peculiarity in that it depends on seasonal fluctuations in supply and demand. It is closely linked with the development of the urban economy as a whole, with its other industries with their own systems of planning, financing and logistics.

Ключові слова: місто, ЖКГ, просторове планування, міське господарство.

Key words: city, housing and communal services, spatial planning, municipal economy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Житлово-комунальна інфраструктура має власну територіальну структуру. Одиницями територіальної

організації виступають країна, регіон, область, місто, район, село та селище, населений пункт. Дотримання певних критеріїв розвитку житлово-комунальної сфери в галузевому і територіальному аспектах є важливими напрямом політики регіонального розвитку та децентралізації.

Сучасна політика регіонального розвитку ґрунтується на збільшенні самостійності та відповідальності місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування з питань вирішення важливих завдань та функцій публічного управління. Така політика має на меті розмежувати повноваження між усіма об'єктами територіального управління. Децентралізація влади, й пов'язане з цими процесами розмежування повноважень, передбачає передачу на рівень місцевого управління основної частини відповідальності за розвиток та реформування в сфері житлово-комунального господарства, що визначається як сфера виключно відповідальності міських та обласних органів місцевого самоврядування. Таким чином, це формує основні засади політики регіонального розвитку, яка слугує практичним виявом життєзабезпечення населення регіонів, міст, селищ та інших населених пунктів і відображає стан матеріальних благ і послуг населення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Питанням трансформації та розвитку житлово-комунального господарства міст присвячені праці таких вітчизняних науковців: Куценко В.І., Царук І.М., Мамонів К.А., Стасюк В.М. та інші. Вони висвітлюють розвиток ЖХГ з різних аспектів: соціального вектору розвитку економіки, економічних передумов та ринкових трансформацій, аналізують загальний стан та проблеми розвитку ЖКГ, проблеми урбанізації та управління ЖКГ в Україні, техногенну безпеку в нових умовах господарювання та ін.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження міста як адміністративно-територіальної одиниці та виміру функціонування житлово-комунального господарства та виявлення його основних особливостей з метою подальшого проведення порівняльного аналізу з іншими населеними пунктами та встановлення можливих відмінностей.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У більшості наукових праць місто визначається "як особлива соціально-територіальна форма організації суспільного виробництва, де відбуваються не тільки виробництво, але й формування самих людей та їх способу життя. Процес ускладнення міського середовища призводить до зміни якостей самої людини. Реформування економіки України впливає на зміну характеру організаційно-економічних відносин у процесі виробництва" [6, с. 4].

Міське господарство вступає достатньо складним об'єктом управління, оскільки поєднує в своїй структурі

різні за характером і типом координації структурні компоненти, основними функціями яких є надання населенню житлових та комунальних послуг. Робота комунальних служб виявляє свою особливість у тому, що залежить від сезонних коливань попиту та пропозиції. Вона знаходиться в тісному взаємозв'язку з розвитком міського господарства в цілому, з іншими його галузями з власними системами планування, фінансування і матеріально-технічного забезпечення

У міському господарстві усі підрозділи тісно переплетені і взаємодоповнюють один одного. Але своєрідною базою цього типу господарства вважаються житлові фонди. Це пояснюється тим, що мета запровадження усіх служб міського господарства полягає у забезпеченні належних та комфортних (безпечних та здорових) умов проживання людини [6, с. 4]. Отже, основне завдання житлового господарства полягає в координації надання послуг населенню шляхом прийняття послуг галузей та доведення безпосередньо до людини.

Житлово-комунальне господарство є складовим елементом та найбільшим компонентом міського господарства. Воно складається з таких елементів: житлові фонди, комунальні підприємства, споруди зовнішнього впорядкування тощо. Також міське господарство являє собою особливу сферу господарської діяльності, яка формувалася та пройшла шлях модернізації протягом багатьох століть. Але для нашої країни в контексті удосконалення соціально-ринкових відносин питання управління міським господарством є дуже актуальними. В ході дослідження було вирішено розглядати саме місто як просторову категорію з його особливостями та тенденціями розвитку. Окрім міста, також є інші населені пункти: такі, як село та селище, де також наявна власна інфраструктура та житлово-комунальне господарство, управління якими значно відрізняється від методів управління на рівні міста. Тим більше, розгляд ЖКГ сіл на селищ не є предметом розгляду цієї статті та буде розглянуто в подальших наукових працях.

Слід зазначити, що на розвиток усіх адміністративно-територіальних одиниць впливають процеси глобалізації та урбанізації. Дослідження цих процесів та явищ свідчить, що найчастіше вони стосуються навіть не країн, мережу окремих найбільших міст, які мають більш тісні зв'язки одне з одним, ніж з країнами свого розміщення. У науковій літературі їх також називають "світові міста" — World Cities [10, с. 4].

Міста мають все більший вплив на економіку своїх країн і стають все частіше самостійними суб'єктами на карті міжнародних відносин [1]. Природно, що столиці при цьому посідають особливе місце в соціально-економічному розвитку країни та мають окремий статус, слугують інвестиційним та фінансовим центром. У місті Києві, наприклад, проживає 6 % від загальної чисельності населення країни, концентрується близько 19 % ВВП, зосереджено понад 60 % активів фінансового сектора України, реалізується 18 % роздрібного продажу країни та 23 % усіх будівельних робіт [4].

Тому ми можемо побачити, що до міського бюджету Києва надходять значно більші обсяги податкових та неподаткових надходжень, у порівнянні з бюджетами інших міст країни. Порівнюючи бюджети найбільших за

чисельністю населення міст України в контексті доходів та видатків, можна побачити, що столиця посідає перше місце із значним відривом: показники дохідної та видаткової частин бюджету Києва практично дорівнюють сумі таких же показників семи інших найбільших міст країни [2].

Великі міста є "двигуном світової економіки, культурними, історичними, духовними, політичними та інноваційними центрами, де ставляться та вирішуються частіше у режимі експерименту найгостріші глобальні проблеми сьогодення. Разом з тим великі міста відчувають значний тиск таких чинників, як міграція, соціальна нерівність, забруднення навколишнього середовища та зміна клімату" [6, с. 4—5]. У Європі частка міського населення вже перевищує 70 %, у середньому у світі цей показник складає "приблизно 50 % і, за оцінками експертів ООН, зросте до 60 % протягом наступних двадцяти років" [18].

У великих містах у середньому споживається майже 75 % усієї електроенергії, яка продукується у світі, та утворюється 80 % загальних викидів парникових газів [13, с. 193]. Проблеми, які пов'язані з процесами урбанізації достатньо актуальні й для України. Для порівняння можна навести такі дані: у 1897 році частка міського населення в нашій країні складала майже 13 %, у середині 60-х років XX ст. цей показник здолав символічний 50 % "урбаністичний екватор" [3, с. 19].

Слід зазначити, що процеси урбанізації мали певні передумови, цьому, наприклад, значно сприяв соціально-економічний розвиток за радянських часів, коли на піку своєї активності були процеси індустріалізації 20—30-х років XX ст., що спричинило зростання міського населення УРСР майже вдвічі. Сприяла процесам урбанізації також й післявоєнна відбудова народного господарства, коли дуже активно розвивалася важка промисловість, відбувалося поновлення та відбудова старих та нових центрів промисловості, і пов'язане з цими процесами — укрупнення сільських населених пунктів. У 60-х роках минулого століття відбувалося збільшення міського населення за рахунок внутрішньої міграції — 48 %, природного приросту населення — 38 %, адміністративного перетворення сільських населених пунктів у міські — 14 %) [8]. Також вагомий вплив на зростання кількості міст та розширення їх кордонів мало будівництво каскаду ДніпроГЕС, що було пов'язано з примусовим переселенням сільського населення на інші території, оскільки їхні села та селища підлягали затопленню.

У науці публічного управління місто розглядається як єдиний організм, як цілісна, відносно самостійна соціально-економічна і культурна система.

На основі систематизації різноманітних наукових праць, можна виділити такі елементи міста:

- управління господарством;
- управління соціально-побутовою сферою (житлово-комунальне господарство, торгівля, громадське харчування, побутове обслуговування, охорона здоров'я, дошкільна та шкільна освіта, транспортна інфраструктура, матеріально-побутова сфера дозвілля та відпочинку);
- управління навколишнім середовищем;
- адміністративне управління містом.

Місто виконує різноманітні функції, серед яких виділяють основні:

- економічну — спрямована на більш ефективне та результативне використання науково-технічного, інноваційного, кадрового та природного ресурсів та потенціалів;
- екологічну — забезпечує доцільне використання природних ресурсів і охорону навколишнього середовища;
- демографічну — є середовищем для розвитку та формування трудового потенціалу міста, забезпечує належну якість системи охорони здоров'я, пов'язана з регулюванням внутрішньої міграції;
- соціально-побутову функцію, яка пов'язана з організацією побуту, задоволенням побутових потреб населення;
- суспільно-політичну, яка пов'язана з організацією політичного життя;
- культурно-виховну, яка визначається наявністю розвинутої мережі закладів шкільної, позашкільної, дошкільної, середньої та вищої освіти, етичне виховання, культурно-просвітницькі заходи.

Реалізація зазначених функцій в містах різного виду має свої специфічні особливості. Наприклад, у нових містах найбільше уваги приділяється суспільно-політичній та соціально-побутовій функціям.

У монофункціональних містах усі функції зосереджені на одній, яка пов'язана з організацією певного виробництва та промислової спеціалізації міста. У великих містах при цьому на першій план виступає проблема збалансованого розвитку, забезпечення координації в розвитку матеріального виробництва та соціальної сфери.

Предметом уваги науковців з державного управління є просторова організація міста, оскільки великі міста відрізняються більшою складністю в організації просторового середовища, вони у своєму розвитку проходять кілька ступенів. На першому місці знаходиться центр, який є найбільш зручним та престижним, далі розташовуються мікрорайони, з розвитком яких з'являється проблема відновлення центру.

Існує декілька теорій розвитку міста як феномена.

Наприклад, американський урбаніст Ернест Бургесс визначив у двадцяті роки минулого століття 5 концентричних зон: "1-а центральна зона — центр ділового, комерційного, соціального життя; 2-а зона — житлові райони, у яких переважає невідпорядковане житло, бідняцькі і етнічні квартали; 3-я зона — житлові райони для працюючих за наймом, для робітників; 4-а зона — для представників середнього класу, тут переважають упоряджені житлові будинки, у тому числі особняки для однієї родини; 5-а зона — за міською рисою для представників вищого шару середнього класу і вищого класу" [7, с. 57].

Інший дослідник — американський урбаніст Хойот (1939) розвивав так звану концепцію секторів. Ця концепція визначає, що комфортні для проживання райони розміщуються переважно від центру до периферії [12]. Набула також розповсюдження й концепція І. Гарріса та Е. Ульмана. Ці науковці виділяють декілька ядер міста (зон), які мають свої центри (може бути декілька центрів). Ці концепції взаємодоповнюють одна одну і в

сучасних містах ми можемо знайти ознаки всіх зазначених концепцій структури [11].

Але загалом розселення населення у певних частинах міста і передмісті відбувається за певним принципом, який визначається соціальним та фінансовим станом його мешканців. Таким чином, в структурі міста закріплюється певне нерівне положення його населення. Таким чином, виділяють такі фактори соціально-просторової диференціації населення міста:

- соціально-економічний статус: основними показниками соціально-економічного статусу є рівень фінансового забезпечення, рівні доходів, освіти, місце роботи або зайнятості; також виділяють й непрямі показники соціально-економічного статусу — якість та умови життя, вартість його утримання та комунальних послуг;

- сімейний статус: стосується розміру сім'ї, кількості дітей в родині, вік членів родини. Наприклад, у передмісті воліють жити багатодітні та багатопокілінські родини, тут також має місце й вік житла;

- расово-етнічний статус: у великих містах нерідко формуються окремі райони за расовими або національними (навіть мовними) показниками. Наприклад, відомі чайна-тауни в американських містах, або розмежування міста за расовими показниками в ПАР.

Слід сказати, що соціально-просторова структура міста має свої особливості в різних країнах. Наприклад, у містах колишнього СРСР не було етнічних поселень, а також явного контрасту комфортних і некомфортних районів за їх соціальним статусом та показниками. Але і тоді можна простежити, що соціальний стан або місце зайнятості позначалося на просторовому розселенні та типі житла: будувалися заводські райони та житло для працівників місцевих заводів та фабрик, що й досі зберігає свою структуру в обласних містах країни, особливо там, де ці підприємства ще працюють. У таких умовах мають місце такі фактори, як професійний зв'язок з підприємствами та організаціями, їхня роль у життєзабезпеченні міста, матеріальні можливості та соціальне забезпечення співробітників. Робочі передмістя пов'язані з місце розташуванням підприємств і стали окремими районами міста, найчастіше вони називалися за визначеним заводом або фабрикою (наприклад, район Оболонь у місті Києві).

У СРСР наприкінці 80 років минулого століття проводилися дослідження з вивчення проблем центру міст у зв'язку з появою проблеми реконструкції та перепланування центру міст. Було проведено дослідження навіть з аналізу думки мешканців міст щодо концентрації в центрі об'єктів соціально-побутового призначення: торговельних закладів та закладів харчового призначення, закладів побутового обслуговування та культурно-освітніх установ. У результаті масштабних досліджень було зроблено висновки щодо необхідності збереження при домових територіях (дворів) як замкнутого прибудинкового простору, характерного для старого центру міст. Також було виявлено, що не зовсім виправдовує себе будівництво величезних кінотеатрів у центрі міста, оскільки мешканцям міст зручніше відвідувати такі установи у своїх мікрорайонах, але водночас

розміщення торговельних закладів у центрі міста виявилось дуже привабливим, у зв'язку з чим пізніше було розширено зони торговельних підприємств у центрах великих міст.

Міста в нашій країні відрізняються і на такі відмінності справляють вплив географічні умови, архітектурні традиції, історія міста, його культура, соціально-економічна атмосфера. За соціальним складом міста також відрізняються. Наприклад, на вигляд Києва накладає відбиток не тільки Дніпро і мальовничі схили, але і колосальний столичний управлінський апарат.

На думку фахівців Королівського інституту технологій Мельбурна (Royal Melbourne Institute of Technology), при визначенні основних джерел нестабільності для великих міст необхідно особливий акцент зробити на таких дослідженнях [14]:

- аналіз ризиків, загроз і вразливості об'єктів інфраструктури;

- аналіз соціального розвитку міста;

- аналіз культурно-політичних умов стійкості та можливостей адаптації міста до сучасних викликів і загроз.

Це враховується у планах розвитку інших мегаполісів.

Необхідно також відзначити одну безпекову специфіку урбанізованого середовища, яка полягає у т. зв. соціальній вразливості, коли економічна, фінансова та соціальна активність суспільства значною мірою залежать від послуг, що надають енергетичні, транспортні, комунікаційні, фінансові та інші критичні інфраструктури.

Функціонування таких систем необхідне для надання державних та адміністративних послуг, екстреної допомоги населенню, забезпечення правопорядку тощо. Саме в найбільших містах сконцентровані системи, мережі та об'єкти, припинення функціонування яких викличе найсуттєвіші наслідки для економіки, благополуччя та здоров'я населення, політичної стабільності. Тому одним із напрямів дослідження безпеки великих міст має бути визначення залежності міста від основних життєзабезпечуючих інфраструктур (критичних інфраструктур), встановлення балансу між витратами на їх функціонування та рівнем безпеки.

Через велику кількість інфраструктурних об'єктів важливим є визначення пріоритетів для розподілу ресурсів на найбільш суттєві (ключові) точки. Саме для вирішення цього завдання доцільно використувати концепцію критичної інфраструктури, що почала розвиватись у 1990-х рр. для сектору безпеки й нині в новому аспекті порушує питання про розвиток інфраструктурних систем [5, с. 5].

На особливу роль критичної інфраструктури також звертають увагу експерти Світового банку. Вони наголошують, що хоча необхідно якісно проектувати та будувати будь-яку інфраструктуру, але виокремлення категорії критичних об'єктів інфраструктури дає змогу урядам приділяти їм особливу увагу і тим самим зменшити наслідки, спричинені природними лихами й техногенними аваріями [5, с. 5].

Для інфраструктурних систем, які розраховані на тривалий період функціонування, важливо враховувати такі фактори, як вплив глобальних змін клімату. На-

приклад, зважаючи на тенденцію періодичного виникнення аномально високих температур, цікавими є дослідження впливу цього кліматичного чинника на функціонування критичної інфраструктури. Дослідження, проведені у м. Мельбурні, доводять, що вплив аномально високих температур є порівняно незначним для функціонування мережі водопостачання, телекомунікації та аеропортів, помірним для залізничного та автомобільного транспорту, тоді як найуразливішою виявилася електроенергетика [14].

Суттєвою частиною аналізу та оцінки загроз є вивчення взаємозв'язку між елементами критичної інфраструктури. Саме необхідність урахування численних каскадних ефектів спричиняє неможливість точної оцінки наслідків відмови критичної інфраструктури у великих містах. Дослідження, проведені у м. Осло, довели, що загальні втрати для суспільства внаслідок аварії на електроенергетичній мережі значно вищі, ніж втрати компанії — електропостачальника [15].

Водночас через поширення інформаційних технологій, величезну кількість вразливих місць у програмному забезпеченні та часте порушення правил і процедур інформаційної безпеки значно зросли загрози кібератак на об'єкти енергетичної інфраструктури.

Достатньо проблемним є питання щодо подальшої модернізації мереж життєзабезпечення великих міст в нашій країні. Ці питання наразі є критичними. Високі перепади температури, різниця в температурних режимах влітку та взимку є основною причиною аварійності мереж тепlopостачання, водо забезпечення та водовідведення. Високими є тепловтрати в мережах тепlopостачання в Україні і складають майже 8—10 % — у котельнях, 10—13 % — по теплотрасі, 20—40 % — при подачі на будинки [8]. І хоча українці витрачають на оплату комунальних послуг меншу вартість, ніж в європейських країнах, проте така вартість становить важливу частину бюджетів домогосподарств, тому щоразу при зростанні вартості послуг ЖКГ відбувається зростання частини доходів, що витрачається на комунальні послуги в призованих домогосподарствах.

Водночас питанню проблемності додає те, що модернізація таких інфраструктурних об'єктів є достатньо витратною та високовартісною. Наприклад, для модернізації Бортницької станції в м. Києві необхідно залучити від 5 до 9 млрд грн, що склало 27—48 % загального бюджету міста [8]. Відзначимо також, що за даними Київводоканалу 859,5 км (20,8 %) водопровідних мереж знаходяться в аварійному стані [8].

Ринкові умови функціонування та ціноутворення на ринку житлово-комунальних послуг також є важливим показником ефективності функціонування міст. Тут слід згадати, що у лютому 2013 року у Болгарії пройшли масові протести, причиною яких стало підвищення цін вдвічі на житлово-комунальні послуги, зокрема на електроенергію, газ та тепlopозабезпечення [8]. Такі підвищення відбулися внаслідок зміни власника та форм власності підприємств ЖКГ. Наприклад, основними електропостачальними компаніями на болгарському ринку є приватні чеські та австрійські фірми. Такі приклади змушують порушити питання приватизації підприємств у сфері ЖКГ, природних монополій на ринку цих послуг [8].

Важливим показником ефективності функціональної активності міста та муніципального управління слугує рівень добробуту його мешканців. З цією метою дослідниками UN-Habitat було розроблено критерії, за якими визначається так званий "індекс добробуту міст" (The City Prosperity Index). В основі цих критеріїв було покладено п'ять основних груп або факторів, які найліпшим чином визначають рівні добробуту міста загалом та його громадян безпосередньо, що відображено в таблиці 1 [17]. Усі причетні фактори було прийнято об'єднати у групи, завдяки яким і досягається стійкий розвиток міста: продуктивність соціально-економічного розвитку міста та стан економіки (фінансовий стан, місцеві надходження, податки та збори, підприємницький клімат, інвестиційне середовище та привабливість тощо); загальний стан розвитку інфраструктури (логістичні мережі, переважність основних шляхів, житлово-комунальне господарство, об'єкти соціально-економічного призначення та ін.); якість життя мешканців (соціально-економічні показники стану розвитку міста, середня заробітна плата в місті, рівні безробіття та наявність програм соціально-економічного розвитку, стратегій розвитку міста); наявний капітал (матеріальний та ресурсний потенціал міста); екологічна стійкість території розміщення міста (рівні забруднення, шляхи усунення можливих екологічних небезпек тощо).

З таблиці ми можемо побачити, що на основі таких критеріїв ілюстративно визначають індикатори рівня соціально-економічного розвитку міст та якості муніципального управління, ефективності розподілу місцевого бюджету та загалом бюджетної політики на рівні міста, наявності стратегічного бачення розвитку міста та пов'язаних з цим програм соціального та економічного забезпечення. Наприклад, відповідно до критеріїв UN-Habitat місто Київ визначається як місто із сильними факторами добробуту, але для повноцінного розвитку необхідно подолати та усунути такі вади, як існуючі проблеми в муніципальному управлінні та адміністративній складовій муніципального менеджменту, розвиток громадського контролю та активності, незадовільна координація бюджетної політики, тіньові фінансові операції та бізнес, відсутність повного взаємозв'язку зі стратегічними цілями розвитку міста, недосконалість нормативно-правової бази для муніципального управління, що в сукупності позначається на рівні якості життя громадян міста (табл. 1).

Водночас ми можемо зазначити, що проблема недостатнього фінансування соціально-економічного та стратегічного розвитку є важливою не лише для нашої країни. Вона також існує у високо розвинутих країнах та країнах, що розвиваються, оскільки стосується залучення великого обсягу інвестицій та фінансових джерел забезпечення реалізації стратегій розвитку міст та їх розквіту. Як свідчать дослідження консалтингової компанії McKinsey Global Institute, для того щоб підтримувати рівень зростання глобального ВВП, необхідно залучити до 2030 року на розвиток інфраструктури понад 57 трлн дол. США, а це перевищує вартість усієї створеної на сьогодні інфраструктури [9].

Відповідно до груп факторів розвитку міст на одному щаблі з містом Києвом знаходяться великі міста

Африки та Азії. Але проблеми розвитку, на нашу думку, у нас різні. В країнах Африки та Азії серед проблем розвитку міст виділяють швидкі темпи процесу урбанізації, відсутність розвиненої або будь-якої інфраструктури взагалі, проблеми із доступністю житла та житлово-комунальних послуг, велика диференціація у доходах найбагатших та найбідніших прошарків суспільства. Натомість у столиці нашої країни проблеми соціально-економічного розвитку зовсім інші.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Зважаючи, що процеси урбанізації в Україні відбуваються не дуже швидкими темпами і мають довготривалий період, серед актуальних проблем виявляється не брак інфраструктури, житла, транспортної мережі тощо, а незадовільний рівень муніципального управління. Це позначається на тому, що українські міста, володіючи величезними ресурсами та матеріально-технічною базою, мають низькі показники муніципального розвитку і не можуть посідати належних позицій в рейтингу привабливості та зручності для проживання міст Європи та Південної Америки. Подальші напрями дослідження пов'язані зі встановленням відмінностей в управлінні ЖКГ на рівні інших адміністративно-територіальних одиниць.

Література:

1. Антонюк Б.О. Міжнародна конкурентоспроможність світових мегаполісів. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету, 2016. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/16-2016/9.pdf>
2. Вінничук Ю., Редіх І. Де в Україні живеться комфортно і скільки це коштує. Інформаційно-аналітичний сайт "Бізнес-цензор", стаття від 09 квітня 2019 року. URL: https://biz.censor.net/resonance/3118369/de_v_ukran_jivetsya_komfortno_skilki_tse_koshtu
3. Волошин О.Г., Волошина Н.О., Шевченко В.Г. Екологічна ефективність України: проблеми і перспек-

Таблиця 1. Розподіл міст за індексом добробуту

Групи (за факторами добробуту)	Характеристика групи	Міста-представники
Міста з найвищими факторами добробуту (0,900 і вище)	Стійка взаємодія основних факторів добробуту. Високі обсяги виробництва товарів та послуг, висока продуктивність економіки. Потужне забезпечення процесів подальшої урбанізації (якісне управління, планування, законодавча база), що має на меті підвищити рівні екологічної безпеки	Відень, Варшава, Мілан, Цюрих, Осло, Лондон, Торонто, Нью-Йорк, Окленд, Мельбурн
Міста з високими факторами добробуту – 1-ша категорія (0,800-0,899)	Усі визначені фактори пов'язані, що приводить до виникнення загального ефекту добробуту. Наявна висока доступність до соціальних благ. Сильне публічне адміністрування та управління. Стабільність у законодавстві та його дотриманні, розвиненість судової системи	Анкара, Мехіко, Бухарест, Шанхай, Москва, Сеул, Прага, Афіни, Лісабон, Будапешт
Міста із сильними факторами добробуту – 2-га категорія (0,700-0,799)	Зазначені фактори менш скоординовані, ніж у попередніх показниках, що позначається на збалансованості розвитку міста. Органи публічного управління та нормативно-правова база достатньо розвинуті; муніципальний менеджмент загалом задовільний	Каїр, Маніла, Йоганнесбург, Джакарта, Київ, Кейптаун, Пекін, Єрван, Бангкок, Амман
Міста з відносно помірними факторами добробуту (0,600-0,699)	Серед основних факторів простежуються розбіжності та відмінності; економічний розвиток майже незбалансований або слабо збалансований, розвинені інститути публічного управління та координації, але існують певні недоліки в їх роботі, перебування на етапі реформування; висока диференціація у доходах між найбагатшими та найбіднішими категоріями населення	Нью-Делі, Яунде, Гватемала, Улан-Батор, Пномпень, Найробі, Мумбаї, Кишинів, Тегусігальпа
Міста зі слабозрозумілими факторами добробуту (0,500-0,599)	Низькі рівні виробництва, товари та послуги незадовільні; простежується недостатні капітальні інвестиції у соціально-економічному розвитку міста, поширена бідність населення, низькі рівні інфраструктури, високі рівні екологічного забруднення, відсутність соціальних програм та стратегічного бачення розвитку міста, історично сформовані структурні проблеми	Лусака, Дарес-Салам, Хараре, Дакарі, Аддіс-Абеба, Ла-Пас, Аккра, Лагос, Кам-пала, Дакка, Катманду, Абіджан
Міста з найслабшими факторами добробуту (0,500 і нижче)	Міста представляють із себе повністю дисфункціональні системи, відзначаються вагомими інституційними недоліками в управлінні, соціально-економічному розвитку, відсутність прозорої та зрозумілої системи муніципального управління, відсутність громадського контролю в практиці публічного управління. Незначне економічне зростання, широко розповсюджена бідність. Міста належать до країн, в яких відбуваються збройні конфлікти або які їх нещодавно пережили	Монровія, Конакрі, Антананаріву, Бамако, Ніамей

Джерело: складено автором на основі [17].

тиви. Міжнародна науково-методична конференція "Критичний підхід у викладанні природничих дисциплін" // Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (Київ, 14 листопада 2018 року). 2018. — С. 18—25.

4. Економіка Києва: Матеріал з Вікіпедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B-%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96-%D0%BA%D0%B0_%D0%9A%D0%B8%D1%94%D0%B2%D0%B0

5. Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури в Україні: зб. матеріалів міжнар. експерт. нарад / упоряд. Д.С. Бірюков, С.І. Кондратов; за заг. ред. О.М. Суходолі. К.: НІСД, 2016. 176 с.

6. Карлова О.А. Системи життєзабезпечення міст: Конспект лекцій. Харків, ХНАМГ, 2006. 66 стор.

7. Соціологія міста: навчальний посібник / [Л.В. Малес, В.В. Серета, М.О. Соболевська, Ю.Г. Сорока та ін.]; за заг. ред. О.К. Міхеевої. Донецьк: вид-во "Ноулджд", 2010. 464 с.

8. Сучасні проблеми урбанізації в контексті національної безпеки України: Аналітична записка: 20 травня 2013 року. Національний інститут стратегічних досліджень, 2013. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/suchasni-problemi-urbanizacii-v-konteksti-nacionalnoi-bezpeki>

9. Financial globalization: Retreat or reset?: Global capital markets report. S. Lund, T. Daruvala; McKinsey Global Institute [Text]. [S. p.: s. n.], 2013. — 20 p.

10. Global Cities, 2015 / 2015 Global Cities Index and Emerging Cities Outlook. URL: <https://www.atkearney.com/documents/10192/5911137/Global+Cities+2015+-+The+Race+Accelerates.pdf/>

11. Harris C. D. The nature of cities / C. D. Harris, E. L. Ullman. Annals of the American Academy of Political and Social Science. 1945. № 242. P. 7—17.

12. Hoyt H. Principles of Urban Real Estate / H. Hoyt, A.M. Weimer. New York, 1939. — 242 p.

13. Hodson M., Marvin S., Urban ecological security: a new urban paradigm? Int. J. Urban and Regional Research. 2009. 33 (1). P. 193—215.

14. McEvoy D. The impact of the 2009 heat wave on Melbourne's critical infrastructure / D. McEvoy I. Ahmed, J. Mullett. Int. J. of Justice and Sustainability. 2012. 17 (8). P. 783—796.

15. Nar sikkerheten er viktigst: beskyttelse av landets kritiske infrastrukturer og kritiske samfunnsfunksjoner. Коли безпека є найважливішою: захист критичної інфраструктури та соціальних функцій (норвезькою мовою). Звіт NOU 2006: представлений Комісією із захисту критичної інфраструктури, утвореної рішенням уряду Норвегії. URL: <http://www.regjeringen.no>

16. PWC Report / Cities of the future — global competition, local leadership. URL: <http://www.pwc.com/gx/en/government-public-sector-research/pdf/cities-final.pdf>.

17. The City Prosperity Initiative (CPI) UN HABITAT. <https://unhabitat.org/programme/city-prosperity-initiative>

18. World urbanization prospects, the 2011 Revision. — UN, Dep. of economic and social affairs. 2012. URL: <http://esa.un.org/unup>

References:

1. Antoniuk, B.O. (2016), "International competitiveness of world cities", available at: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/16-2016/9.pdf> (Accessed 20 Dec 2020).

2. Vinnychuk, Yu. and Redikh, I. (2019), "Where to live comfortably in Ukraine and how much it costs", available at: https://biz.censor.net/resonance/3118369/de_v_ukran_jivetsya_komfortno_skiki_tse_koshtu (Accessed 20 Dec 2020).

3. Voloshyn, O.H. Voloshyna, N.O. and Shevchenko, V.H. (2018), "Environmental efficiency of Ukraine: problems and prospects", Mizhnarodna naukovometodychna konferentsiia "Krytychni pidkhid u vykladanni pryrodnychikh dystsyplin" [International scientific-methodical conference "Critical approach in teaching natural sciences"], Natsionalnyi pedahohichniy universytet

imeni M.P. Drahomanova, Kyiv, Ukraine, 14 Nov, pp. 18—25.

4. wikipedia (2020), "Economy of Kiev", available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0_%D0%9A%D0%B8%D1%94%D0%B2%D0%B0 (Accessed 20 Dec 2020).

5. Biriukov, D.S. and Kondratov, S.I. (2016), Zelena knyha z pytan zakhystu krytychnoi infrastruktury v Ukraini [Green Paper on Critical Infrastructure Protection in Ukraine], NISD, Kyiv, Ukraine.

6. Karlova, O.A. (2006), Systemy zhyttiezabezpechennia mist [Urban life support systems], KhNAMH Kharkiv, Ukraine.

7. Males, L.V. Sereda, V.V. Sobolevska, M.O. and Soroka, Yu.H. (2010), Sotsiologhiia mista [Sociology of the city], vyd-vo "Noulidzh", Donetsk, Ukraine.

8. NISS (2013), "Modern problems of urbanization in the context of national security of Ukraine", available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/suchasni-problemi-urbanizacii-v-konteksti-nacionalnoi-bezpeki> (Accessed 20 Dec 2020).

9. Lund, S. and Daruvala, T. (2013), Financial globalization: Retreat or reset? : Global capital markets report, McKinsey Global Institute.

10. Global Cities (2015), "2015 Global Cities Index and Emerging Cities Outlook", available at: <https://www.atkearney.com/documents/10192/5911137/Global+Cities+2015+-+The+Race+Accelerates.pdf/> (Accessed 20 Dec 2020).

11. Harris, C.D. and Ullman, E.L. (1945), "The nature of cities", Annals of the American Academy of Political and Social Science, vol. 242, pp. 7-17

12. Hoyt, H. and Weimer, A.M. (1939), Principles of Urban Real Estate, New York, USA.

13. Hodson, M. and Marvin, S. (2009), "Urban ecological security: a new urban paradigm?", Urban and Regional Research, vol. 33 (1), pp. 193—215.

14. McEvoy, Ahmed, D.I. and Mullett, J. (2012), "The impact of the 2009 heat wave on Melbourne's critical infrastructure", Justice and Sustainability, vol. 17 (8), pp. 783—796.

15. NOU (2006), "When security is paramount: protecting critical infrastructure and social functions. NOU 2006 report: presented by the Commission for Critical Infrastructure Protection established by the decision of the Government of Norway", available at: <http://www.regjeringen.no> (Accessed 20 Dec 2020).

16. PWC (2005), "Cities of the future — global competition, local leadership", available at: <http://www.pwc.com/gx/en/government-public-sector-research/pdf/cities-final.pdf> (Accessed 20 Dec 2020).

17. UN HABITAT (2020), "The City Prosperity Initiative (CPI)", available at: <https://unhabitat.org/programme/city-prosperity-initiative> (Accessed 20 Dec 2020).

18. UN, Dep. of economic and social affairs (2012), "World urbanization prospects, the 2011 Revision", available at: <http://esa.un.org/unup> (Accessed 20 Dec 2020).

Стаття надійшла до редакції 22.12.2020 р.